

JAARVERSLAG 2001

Mijnheer de Minister,

De statutaire vergaderingen hebben plaatsgehad in de lokaliteiten van het Paleis der Academiën in Brussel, op 29 januari, 18 mei en 29 oktober 2001. Er werden vier sectievergaderingen gehouden, een plenaire vergadering op 29 januari, een academische zitting in het Paleis der Academiën op 18 mei en een bestuursvergadering op 29 oktober.

Lezingen gehouden op de plenaire vergadering :

Jan GOOSSENS : *Hubertus in de familienaamgeografie.*

De H. Hubertus werd vooral vereerd in België (maar zeer weinig in het oude graafschap Vlaanderen), Luxemburg, het Rijnland ten westen van de Rijn en het zuiden van Nederland. Hier kon dus zijn naam vaak als doopnaam worden gekozen en aanleiding geven tot het ontstaan van patronymische familienamen, die taalgeografisch onderzocht kunnen worden. Voor het westelijke deel van dat gebied is er een geschikte bron, de door A. Marynissen opgerichte Leuvense databank, maar voor het Rijnland en Luxemburg ontbreekt een bruikbare tegenhanger. Het onderzoek leverde een grote diversiteit van familienamen op, die in drie blokken werden geanalyseerd : namen met metathesis van *-r-* voor historische *-cht* (o.a. *Huybrecht(s)*, *Huibrechtse(n)*), namen zonder metathesis, maar met uitval van de *-ch-* (o.a. *Hubert*, *Hoebert*) en namen die op de vleinaam *Hubo* teruggaan (o.a. *Houbert*, *Huyb*). In elk van die drie groepen kan onderscheiden worden tussen juxtaposities, genitiefnamen en namen op *-se(n)*. Bij het hoofdtonige vocalisme van al deze namen zijn vier groepen te onderscheiden : *ui* (*uy*, *uij*), *u*, *ou* (*au*), en *oe*, die telkens dialectgeografisch en spellinghistorisch zijn te interpreteren. Van alle

genoemde mogelijkheden en van verdere opsplitsingen werd de verspreiding onderzocht. Dat leverde een aantal duidelijke verspreidingspatronen van familienaamvarianten die op die naam van de heilige teruggaan. Voor een goed begrip van een aantal ervan was een kijk naar het zuiden over de taalgrens heen nodig.

Martine WILLEMS : *Un projet d'inventaire toponymique.*

Lezingen gehouden in de Vlaamse afdeling :

Hugo RYCKEBOER : *Karnen versus boteren interlinguaal bekeken.*

De publicatie van twee nieuwe afleveringen van de Zuid-Nederlandse regionale woordenboeken, nl. van het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* en van het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* over de woordenschat van o.m. het rund (H. CROMPVOETS m.m.v. J. VAN SCHIJNDEL, 2001), *Woordenboek van de Limburgse Dialecten*, I, afl. 11 Rundvee, melk en boter en veeteelt algemeen, Van Gorcum, Assen en H. RYCKEBOER en V. DE TIER (2001), *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*, I, aflevering Rund 2, Gent-Tongeren) maakt het mogelijk om een overzichtskaart te tekenen van het Nederlandse taalgebied voor de woorden voor karn, karnen, karnemelk. Daarbij valt op dat het type 'karn' ontbreekt in de Zuid-Brabantse en Limburgse dialecten, waar alleen afleidingen van en samenstellingen met 'boter' voorkomen. De isoglosse loopt over de staatsgrens door in de Duitse dialecten. Daarom is ook een kaart getekend van de verspreiding van het *kirn-*, *kern-*, *karntype* in de noord-westelijke Nederlandse dialecten. Deze grensoverschrijdende verspreiding blijkt al heel oud te zijn. Een nadere studie van de verspreiding van dit type, van zijn semantische evolutie in de Duitse dialecten en van de ontleningen in de omliggende talen kan alle twijfels omtrent de traditionele etymologie van het werkwoord 'karnen' en het verbaalsubstantief 'karn', die voor het eerst door het Grimmsche *Wörterbuch* is geformuleerd, wegnemen. Het ontbreken van het woord in de zuidelijke en oostelijke Duitse dialecten kan verwijzen naar de eerste contacten tussen Germanen en Romeinen, waar men een nieuwe soort boterbereiding samen met de nieuwe naam van de Romeinen heeft overgenomen.

Robert VAN PASSEN : *Het kasteel Gallifort in Deurne.*

De naam Gallifort kan op historisch-naamkundige gronden gesitueerd worden bij het bekende voetbalveld 'De Bosuil'. Het moet ooit een heerlijk 'speelhof' geweest zijn, maar raakte later door verwaarlozing en de oorlogsgebeurtenissen in de 16de-17de eeuw in verval. Maar nog in de 19de-20ste eeuw stond deze romantische plek in de belangstelling van schilders en schrijvers. De archaïserende kasteelnaam bleef wel bewaard, waarschijnlijk via het kadaster en het gemeentebestuur. In de jaren 70 van de 20ste eeuw brachten archeologische opgravingen een waterput uit de La Tène-tijd aan het licht.

Uit de Antwerpse schepenregisters komen diverse naamvarianten naar voren. In 1188 blijkt de plaats al bewoond te zijn, maar de eerste vermelding van de naam dateert uit 1230. Tal van naamoptekeningen wijzen naar dorpen buiten Deurne, wat op naammigratie kan wijzen. In 1285 treffen we een Wouter en Pieter van Galivoirt aan. Dan is er ene Joannes van Galivoirt, pastoor van de vroegere burchkerk aan het huidige Steen. In 1774 komt de hypercorrecte spelling Gaillefort voor.

Het tweede lid van de naam is uiteraard duidelijk. *Voort* is een 'doorwaadbare plaats' en dat past topografisch, want een waterloopje loopt er naar de Kleine Schijn. Het eerste element is minder duidelijk. Ongetwijfeld gaat het om een persoonsnaam. Spreker denkt in de eerste plaats aan Gallus, vermoedelijk verwant met de heiligennaam Gallus. Er is ook de Germaanse naam Galo, die teruggaat op Germ. *galan* 'zingen, kraaien'.

Zie uitvoeriger : R. VAN PASSEN - M. SOMERS, *Kasteel Gallifort in de 19de-eeuwse poëzie, met een terugblik op zijn historisch-naamkundig verleden. Jaarboek van de Provinciale Commissie voor Geschiedenis en Volkskunde, Antwerpen, XI (1999-2000), 12-101.*

Frans DEBRABANDERE : *West-Vlaams crème boulie, kremoli 'hangop'.*

Dit woord wordt vandaag in West-Vlaanderen nagenoeg alleen nog in Kortrijk gebruikt. De uitspraak is *krimboelie* 'hangop'. Gezuurde of gewrongelde melk werd door een doekje gegoten. Na het uitdruppen van de hui bleef een soort kwark over, die met jam of suiker gegeten werd. 1563 *een pot omme crembolie te maecken, Koksijde*; 1786 *aen het maeken craisboulî, Dendermonde (Viaene)*. De Bo spelt *kremelij* en verklaart het woord als een verbastering van *crème bouillie*.

G. Gezelle (Loquela) wees deze verklaring terecht af, aangezien zo'n gerecht niet bestaat. Maar Gezelle noteerde in Frans-Vlaanderen ook de uitspraak *cremolie*. En daarin herkennen we makkelijk Fr. *crème moulée* 'crème in een vorm, met suiker, melk, vanille en eieren'. En Gezelle vermeldt ook eieren als ingrediënt van het gerecht. Voor een recept ca. 1800, zie *Biekorf* 1966, 56. Bovendien is volgens de *Larousse gastronomique* (1938) een onderdeel van de bereiding: *passer au tamis de soie*, dus 'dus door een zijden doekje gieten', net wat bij hangop gebeurt. *Crémoulie* is dus een volksetymologische vervorming van *cremolie* < *cremolee* < *crème moulée*.

Bij de bespreking verwijst H. Ryckeboer naar *krommelu* 'klonters gewrongelde melk' in Frans-Vlaanderen', wat duidelijk ook op Fr. *crème moulée* teruggaat.

Zie ook : F. DEBRABANDERE, *Crème boulie*. De Leiegouw 44 (2002), 133-135.

In de Waalse afdeling werden drie lezingen gehouden.

Z.M. Koning Albert II ontving op 15 mei 2001 een delegatie – het dagelijks bestuur – van de Commissie in audiëntie, ter gelegenheid van ons jubileum (zie *Hand. KCTD* 73 (2001), 36-37).

Op 18 mei had in het Paleis der Academiën een plechtige academische zitting plaats ter gelegenheid van het vijfenzeventigjarige bestaan van de Commissie. Drie buitenlandse naamkunduigen c.q. dialectologen brachten een vriendengroet. De heer Willy Van Langendonck, voorzitter van de Vlaamse afdeling, en de heer Jean Germain, secretaris van de Waalse afdeling, schetsten de geschiedenis van de Commissie.

Willy VAN LANGENDONCK : *75 jaar Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*.

Jean GERMAIN : *Vingt-cinq ans de dialectologie et d'onomastique wallonnes*.

Anton M. HAGEN : *Vriendengroet uit Nederland*.

Jacques CHAURAND : *Pour les soixante-quinze ans de la Commission Royale de Toponymie et de Dialectologie.*

Friedhelm DEBUS : *Grußadresse aus Deutschland zum 75. Jahrestag der Königlichen Kommission für Namen- und Mundartforschung der Koninklijke Vlaamse Academie van België.*

De teksten van deze toespraken werden gepubliceerd in de *Handelingen* van de Commissie, jaargang 73 (2001), blz. 29-82.

Het *Bestuur van de Commissie* voor de periode 2000-2001 was als volgt samengesteld : Robert VAN PASSEN, voorzitter; J.-J. GAZIAUX, ondervoorzitter en voorzitter van de Waalse afdeling; Willy VAN LANGENDONCK, voorzitter van de Vlaamse afdeling; Georges DE SCHUTTER, secretaris van de Vlaamse afdeling; Jean GERMAIN, secretaris van de Waalse afdeling; Frans DEBRABANDERE, secretaris-generaal.

Samenstelling van de Commissie : De Commissie betreurt het overlijden van haar erelid Maurice A. ARNOULD en van haar lid (Vlaamse afdeling) André STEVENS.

De *Handelingen* LXXIII (2001) telden 404 bladzijden. Ze werden geruild met een aantal tijdschriften en wetenschappelijke instellingen (zie lijst). De door aankoop of ruil verkregen werken werden gedeponereerd in onze bibliotheek, die ondergebracht is in de bibliotheek van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Schone Kunsten. Honderd exemplaren worden de wetenschappelijke centra van de Belgische universiteiten ter beschikking gesteld, ten behoeve van onderzoekers en studenten.

De Vlaamse afdeling publiceerde Werk 22, nl. *Overzicht van Noord- en Zuid-Nederlandse LO-namen* van dr. Ward VAN OSTA.

Inzake straatnaamgeving werd de Commissie in 2001 door talrijke Brusselse, Waalse en Duitstalige gemeenten geraadpleegd. De Vlaamse afdeling verstrekke advies voor de Nederlandse naamvorm van straten in Brusselse gemeenten, nl. Anderlecht, Brussel, Evere, Sint-Gillis, Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel, alsook voor Edingen.

De Commissie heeft de *taalkundige aanpassing van de geografische namen van de stafkaarten* die door het Nationaal Geografisch Instituut uitgegeven worden, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor Naamkunde in Leuven onder leiding van Willy VAN LANGENDONCK en met medewerking van Francisca GOEMINNE advies uitgebracht i.v.m. 540 toponiemen in de volgende 47 gemeentes (kaartbladen NGI nrs. 22/1, 24/7, 24/8, 25/5, 25/1, 25/6, 24/3, 24/4, 31/5, 31/1, 31/2, 25/7, 25/8, 25/2, 25/3, 20/4, 20/8) en voor bijkomend advies voor 15 toponiemen van 24/3, 4, 7, 8 en 25/1, 5, 6, plus advies voor 5 toponiemen op de toeristische kaart van Herentals : Aarschot, Affligem, Anderlecht, Ardoonie, Asse, Begijnendijk, bekkevoort, Beringen, Diepenbeek, Diest, Dilbeek, Ganshoren, Geetbets, Genk, Gent (Drogen), Gooik, Halen, Ham, Hasselt, Heist-op-den-Berg, Herk-de-Stad, Herselt, Heusden-Zolder, Holsbeek, Hooglede, Hulshout, Kortenaeken, Laakdal, Lennik, Lichtervelde, Lummen, Moorslede, Pepingen, Roeselare, Roosdaal, Rotselaar, Scherpenheuvel-Zichem, Sint-Agatha-Berchem, Staden, Ternat, Tessenderlo, Tielt-Winge, Torhout, Wemmel, Westerlo, Zonhoven.

In de Waalse afdeling werd het onderzoek gedaan door
Jean-Luc FAUCONNIER, Jean GERMAIN, Jean-Marie
PIERRET, Martine WILLEMS en Leo WINTGENS.

Met de meeste hoogachting,

Brugge, 31 december 2001.

F. DEBRABANDERE

Algemeen secretaris

R. VAN PASSEN

Voorzitter